

Հ.Յ. ԲՐԵՐՈՅԻ
ՂԱՐԱԿՐԸՆ
A.R.F. BURO
LIBRARY

ԴԻՍՇԵԿ

«ՀԱՅ ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ԴԱՂՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ» ՕՐԳԱՆ

1907

„Droschak”
ORGANE
de la Fédération
Révolut. Arménienne.

ԴՐՕՇԱԿ

Adresse:
RÉDACTION DU JOURNAL
„Droschak”
GENÈVE (Suisse)

„ՀԱՅ ՅԵՂԱՓՈՒԽԱԿԱՆ ԴԱՂՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ” ՕՐԳԱՆ

Հ. Յ. Դ. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԸ

ԴԱՂՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԻՆ ԵՒ ԸՆԿԵՐՆԵՐԻՆ

(Կազմակերպական ազգ)

Հ. Յ. Դաշնակցութեան Կ-րդ Ընդհանուր ժողովի բացումը յօտ լինելով՝ վերջին անգամ հրաւիրում ենք մեր կազմակերպութեան պատկանող բոլոր մարմիններին և ընկերներին, շտապել ուղարկելու ժողովին իրենց առաջարկներն ու ծրագիրները, ինչպէս և գանգատներն ու բողոքները, խմբական թէ անհատական, որպէսզի կազմակերպութեան բարձր ատեանի առջև լիակատար ամբողջութեամբ պատկերանան գոյութիւն ունեցող տրամադրութիւններն ու հոսանքները:

Ժողովի կազմի վերաբերմամբ թիւրիմացութիւնների տեղիք չը տալու համար, հարկ ենք համարում յիշատակել „Կազմակերպական կանոններ” խնդրին վերաբերեալ հետևեալ յօդւածները.

102.—Ընդհանուր ժողովին կը յայտարարուին կազմակերպութեան բոլոր կերպարանական կոմիտէները, որոնց կազմը և գործունէութիւնը նւազագոյն պահանջներուն կը համապատասխանէ:

103.—Բիւրօները և Պատասխանատու մարմինները կ'ունենան մի-մի ձայն:

104.—Դաշնակցական ուսանողութիւնը (Ռուսաստանի և Արտասահմանի) ձայն կը ստանայ Ընդհանուր ժողովին մէջ, եթէ ունենայ որոշեալ ցենզը:

106.—Բիւրօ մը և իր շրջանի մէկ Պատասխանատու կոմիտէն՝ փոխադարձ համաձայնութեամբ՝ կարող են Ընդհանուր ժողովի հրաւիրել հեռու տեղեր գտնուող այնպիսի ընկերներ, որոնք իրենց յեղափոխական գործունէութեամբ այդ մարմիններուն որոշ երաշխաւորութիւն կը ներկայայնեն՝ Ընդհանուր ժողովի որոշումներուն զգալապէս նպաստելու: Իսկ ժողովի գումարման վայրը կամ անոր յօտ գտնուող այդպիսի ընկերներ՝ անպայման Ընդհանուր ժողովը միայն կարող է հրաւիրել:

Ընդհանուր ժողովի փակուածից անմիջապէս յետոյ (յօդ. 118), իրաւասու օրգանների ձեռքով՝ ժողովի որոշումները կը հաղորդեն ի գիտութիւն կուսակցութեան բոլոր մարմիններին:

Հ. Յ. Դ.
ԱՐՅԻՄՏԵԱՆ ԲԻՒՐՕ

1907, Յունիս.

Ա Ս Տ Ի Ա Ծ Ն Ե Ր Ը Ք Լ Ո Ր Ի Ա Ծ

Նոր սարեգրանի

Արեան և դիակների միջով անցանք, շրջապատված տանջանքի և ռազմերգի հնչոցներով, դիմացը՝ լքված և յոյսերի խառնուրդ, յետևը՝ ողբ և աւերմունք...

Դա աշխարհակալի աւերմունք չէր, և ոչ էլ յեղափոխութեան յաղթանակ, այլ սոսկաբեր մի խառնուրդ բերկրանքի ու վշտի, յաղթանակի և պարտութեան: «Պատմութեան» սովորական շարունակութիւնը չէր այդ՝ բռնապետութեան երկրների մէջ, այլ մի անսովոր խոտոբոսութիւն էր, բնորոշ յատկանիշը անցած երկու տարւայ...

Եւ նոր տարին—պէտք է խոստովանել անկեղծօրէն—հանգստութեան ու խաղաղութեան աւետաբերը չէ, այլ վշտահար ակննատեսը արեան, հալածանքի, քաղցի և պայքարի, դժբախտ վկայ՝ մի իրականութեան, որ սարսափ է ազդում թոյլերին, և մռայլ խոհեր՝ անհեռատեսներին ու քաղաքական միամիտներին...

Քաղաքական այդ միամիտներին դէմ է, որ ըմբոստանում է նոր տարին, գալիք օրերի բոլոր յոյսերով և անցածից ժառանգ մնացած կարեւորագոյն փաստերով: Ըմբոստացումն այն ցնորական միամտութեան դէմ, որ յաւակնում է յեղափոխել՝ առանց արեան, տապալել դարերով սրբապօրծած մի ըէժիմ՝ առանց կուռի, փոխել հին կարգերի մի ամբողջ սիստեմ՝ առանց ցնցման և զոհերի...

Երբ Պլեվէի փշրտանքներով Պետերբուրգեան մայրութեանը վարդաբեցին, երբ «ստրուկ» կոչկասում ըմբոստ յեղափոխականը ռուսքի տարափ սկսեց բռնաւորների դէմ, և կամ Փոքր-Ասիայի խոնարհ քաղաքներում հայդուկի դաշոյնը փայլատակեց, — ամենքն էլ, և՛ հանգիստ քաղքեցիներ, և՛ լուսկեաց շինականը, և՛ աղթարար վեղարաւորը, բերկրանքի տաղեր հնչեցրերին, ոգևորութեան ծափեր զարկեցին յեղափոխութեան հասցէին, միամտաբար համոզւած՝ որ ահա, տարին չը բոլորած, Չմեռային պալատում ժողովրդական վեհապետութիւնը կը բազմի, իսկ միւս բռնաբաններում՝ սահմանադրութեան Ոգին...

Սակայն թշնամին, այդ անարգ ծնունդը դարերի ու պատմութեան, հզոր ներկայացուցիչը տիրող կարգերի, զիջելու տրամադրութիւն չ'ունի և չէ էլ կարող ունենալ: Անեղքի բնազդը խորն է ոչ միայն անհատների, այլ և հասարակական կարգերի մէջ: Եւ կռիւը անխուսափելի: Ամեն մի քայլ դէպի թշնամին՝ արիւն է պահանջում, ամեն մի յաղթանակ՝ զոհեր:

Այդ արիւնն ու զոհերը տեցիներ, արիւն առատ և թանկագին, զոհեր բազմաթիւ և կարեւոր—բայց ոչ առանց հատուցման և յաղթանակի ժողովրդական տանջանքի փոթորիկն էր, որ ցնցեց աստեած-

ների գահը, և նրա արեան մէջ է որ խեղդուում է դարերի Աիշապն ու անխալականութիւնը...

Երկու տարի առաջ պլեվէականութիւնը համարում էր անմահական Չմեռային պալատն օրւայ տէրն էր, Յարիզը՝ աղբիւր ժողովրդի հաւատի, յարգանքի և մտածողութեան: Միապետութեան աստեածն էր, որ փառապանծ թագաւորում էր և՛ Պետերբուրգ, և՛ թէհրան, և՛ Ստամբուլ—գարեւոր հարեաններ ոչ միայն աշխարհագրապէս, այլ և բռնութեան հանգանակով...

Սերունդների անդուլ, հսկայական, մաշող աշխատանք և զոհաբերութիւն էր հարկաւոր՝ ցնցելու ստրկութեան, քաղցի և տգիտութեան մէջ քարացած ժողովուրդը, և նրա շինքին նստած անսիրտ ու անխիղճ տիրապետութիւնը: Միտքը սառած էր, պայքարի արիւնը՝ լեարդացած: Ամեն տեղ երկիւղ: Երկիւղ աստուծոյ, երկիւղ թագաւորի առջև. երկիւղ համազգեստի, երկիւղ ծագման առջև. երկիւղ օրէնքի, երկիւղ ապօրինութեան առջև...

Յեղափոխական փոթորիկը հնչեց...

Եւ այժմ այդ «աստեածները» այլևս չը կան. ներանք գլորւած են, ընկած իրենց բարձրութիւնից, դիմակազուրկ, ամբողջ մերկութեամբ: Ստրկական երկիւղի փոխարեն՝ տիրում է ըմբոստութեան ոգին. ժպիտ այն դէմքերին, ուր երբեմն ահ ու սարսափ էր նկարւած. արհամարհանք այն վայրերում, որոնք հպատակութեան ու լուռութեան օջախներն էին...

Աստեածները գլորւած են:

Եւ այդ «աստեածները» գէնքը՝ կնուտն ու բանտը, արքայն ու տանջանքը, այնքան առատ և այնքան հնարամիտ, այլ ևս սոսկումն չէ ներշնչում, այլ բողբ ու ըմբոստացում: Եւ այս րոպէիս, բռնութեան և խուլիգանային նախապաշտութեան ճիրաններով սղմած Ռուսաստանը դրա փայլուն ապացոյցն է տալիս—գուժայական նոր ընտրութիւններին՝ ժողովրդական վրդովմունքը յարածուն կերպով թեքում է դէպի ձախ, միշտ դէպի ձախ, հակառակ Ստոլիպինեան դաւերին ու սաստիկ, հակառակ ոստիկանական անլուր ճնշումներին...

Եւ այդ համատարած ըմբոստացումը,— որ յաղթակասորէն դուրս է գալիս աւերակ փրկերի ու արիւնոտ քաղաքների միջից, որ բարձրացող արևի նման քայլ առ քայլ իր փայլն է տարածում՝ ողբի և տանջանքի երկրների վրայ— ժողովրդական տանջանքի և Յեղափոխական պայքարի պտուղն է, ծնունդը երկու տարւայ քաղաքական անմոռաց ցաւերի:

Դա մեր լաւագոյն հատուցումն է, փոխարինութիւնը գերմարդկային տանջանքների, ամենամեծ գրաւականը՝ աներկբայի և վճռական յաղթանակի:

Նոր տարւայ հաւատամբը—այդ յաղթանակն է:

ՀԱՄԱԿՐԱՆՔԻ ՉԱՅՆ

Շնորհակալութեան ջերմ զգացմունքով է, որ սպագրում եմ «Իրօ-
 ցակի» մէջ նուշակաւոր գիտնականի այս հակիրճ, բայց խրախուսա-
 կան տղերքը: «Կուգէի աւելի երիտասարդ լինել, որպէսզի կարողանա-
 յի ձեզ օգնել արթնի կերպով...»—այդ անմահ բառերը, արտասան-
 ւած 70-ամեայ ծերունու բերանից, լաւագոյն վարձատրութիւնն են քո-
 լոր նրանց համար, որոնք ժողովրդական դատի զոն են բերում իրենց
 երիտասարդ կեանքն ու ծաղիկ ոյծերը:

Հայկական կամիսէից

Չը կայ Եւրոպայի մէջ սրտի տէր մարդ մը, որ չը վրդովի Հանդէս այն վայրագութիւններու, որ քրիւրքերը
 ի գործ կը դնեն Հայաստանի մէջ, կանխամտածած ընդհա-
 տուձներով, և այս՝ թիւրք կառավարութեան ակնյայտնի
 աջակցութեամբ, որ կ'ապացուցանէ ոչ միայն անբարոյակա-
 նութիւնն, այլ նաև կոպիտ տգիտութիւնը այդ կառավարու-
 թեան, որ ուզելով ուրիշները զարնել, ինքզինքը կը հար-
 ւածէ:

Այդ նոյն կառավարութիւնն է, որ սեփական ձեռքով
 կ'աւերէ միակ նահանգը, ուր կուտուրան, արդիւնաբերու-
 թիւնն ու վաճառականութիւնը յարգանք կը վայելեն, և
 այս՝ սիրաշահելու, քիչ ժամանակայ համար, բարբարոս
 գազանները, որոնցմէ ոչ մի օգուտ չէ կարող ակնկալել:

Բայց իր սեփական հարստութիւնները կամովին ոչնչա-
 ցնելով, թիւրք կառավարութիւնը չը վարելի միջոցն այն
 խենթի պէս, որ իր սեփական սենեակը կ'այրէ՝ անոր հըր-
 դեհը տեսնելու համար:

Կ'ուզէի աւելի երիտասարդ լինել, որպէսզի կարողանայի
 ձեզի օգնել տարբեր կերպով, քան թէ խօսքերով և գան-
 գատներով...

Ձեր գործին կը բարիմաղթեմ կատարեալ յաջողու-
 թիւն և ձեր արամադրութեան տակ կը դնեմ իմ Հան-
 դէսը:

ՉԷՋԱՐԷ ԼՕՄԲՐՕԶՕ

ԲԱՐԲԱՐՈՍՈՒԹԵԱՆ ԽՐԱԽՈՒՍՈՂՆԵՐԸ

(Թարգմանւած Քրանսերէն ձեռագրէն)

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԳՈՒԹԵԱՆ

Երբ Գլադստօն իր հռչակաւոր նամակն երոզի
 Եւրոպայի նողկանքին կը յանձնէր Նապօլիի Բուրբօններու
 կառավարութիւնը—որուն Աստուծոյ բացասութիւնն
 անունը կուտար—իր ցամաքային գատապարտութիւնը բոլոր
 սրտերու մէջ յուզումնալի արձագանք կը գտնէր, և այդ
 արձագանքը՝ շատ չանցած՝ գործի կը փոխադրէր. քիչ
 տարիներ յետոյ՝ Քրանսիան իր զէնքով կը պաշտպանէր ի-
 տայական յեղափոխութիւնը և անգլիական երկու մարտա-
 նաւերու հսկողութեան տակ՝ տեղի կ'ունենար հազարներու
 մուտքը Սիցիլիա:

Աւելի ուշ նոյն նախատեսողը, արդէն ծերացած և
 փառքին գազաթմնակէտը հասած, կամբաստանէր, իր պեր-
 ճախօտութեան բոլոր փայլովը, Կ. Պօլսոյ սուլթանը և զայն
 Մեծ-Մարգարան կը յորջորջէր: Սակայն դժբախտա-
 բար, այս անգամ իր ամբաստանութիւնը ոչ մի ցնցում
 չ'առաջացուց, Եւրոպան անոր ձայնը չը լսեց և ընդհակա-
 ուակը Օսմանեան վայրագութիւնները այնուհետև հետզհետէ
 բազմապատկեցան և աւելի ստոր դարձան: Այս ձայնը չը

կրցաւ արգելել Ստամբուլի արիւնածարաւ.—Բորենին՝ յարձա-
 կելու ամբողջ ժողովրդի վրայ և բարբարոսաբար բնաջինջ
 ընելու երիտասարդները, մանուկներն և ծերերը՝ անմեղ Գա-
 ղաքալթուած և դիւանագիտական Եւրոպան չը շարժե-
 ցաւ և բացի վախիտ ու լիովին պատօնական բողբջէ մը,
 ոչ մի կերպ չը սանձեց անարգ և ստոր բռնաւորը:

Աւաղ, Անգլիան շատ ու շատ է զբաղւած իր
 Ափրիկեան սխալներու. հետևանքներով, Քրանսիան
 շատ է խորատուլուած իր գաղութներու և նաճուձներու
 հոգաբերու մէջ՝ որպէսզի կարողանան լսել աղաղակները նա-
 հատակող հայերուն և ժխորը հայաջինջ ջարդերուն:

Ահաւասիկ եւրոպական յաղթութիւններու գինը: Ահա
 թէ ինչ կերպով ի մպ երեւալի զմը սրտերը կը ցամ-
 քեցնէ և մտքերը կ'ապականէ: Ահա թէ ինչպէս անիկա
 կը շեղէ այն ազգերը, որոնք աշխարհը քաղաքակրթելու
 կոչւած են: Եթէ առաջ կ'ըսէին, «Թո՛ղ կորչին գաղութ-
 ները, քան թէ սկզբունք մը», այժմ մենք հարկադրւած
 ենք բացազանչել՝ «Թո՛ղ կորչին գաղութները, որպէսզի
 սկզբունքները ազատին»: Այո՛, թո՛ղ կորչին գաղութները,
 որովհետև անոնց պատճառով է, որ քաղաքակրթւած ժո-
 ղովուրդները կը բարբարոսանան, որովհետև անոնք են, որ
 կարգիլեն յառաջագնի ազգերը՝ սանձահարելու բարբարոս
 վեհապետները և վերջ տալու անոնց ոճիրներուն:

Ժամանակ է, որ եւրոպական պետութիւնները վերջա-
 պէս մտնեն իրենց բնական սահմաններու մէջ և անկից
 դուրս գան ո՛չ թէ չարաղէտ տիրապետումներու, այլ
 սրբազան խաչակրութեան մը համար՝ յօգուտ
 բոլոր դժբախտներու և հարստահարածներու: Թող դուրս
 գան այս վեհ նպատակի համար, և այն ատեն ամբողջ աշ-
 խարհը հանդիսատես պիտի լինի ծագմանը իսկական քա-
 ղաքակրթութեան, խաղաղ, շինարար և մշտնջենական:

ԱՔԷԼ ԼՕՐԷԱ
Պոստէսոս—Սոցիոլոգ

«Դ Ր Օ Շ Ա Կ Ի» Հ Ե Ռ Ա Գ Ի Ր Ն Ե Ր

(ՈՒՂԱՐԿԻՄՍ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼԻՆ)

ԹիՖլիս, յունւար 8

Երգրումից եկած լուրերիմ մայելով, քաղաքը թէև ար-
 տաքուտ խաղաղ է, բայց կառավարական ճնշմամ դէմ
 պաշտպանելու ձգտումը շարունակում է խմորել: Նորեկ
 կուսակալը զգուշանում է բարդութիւններ առաջ բերելուց
 և մեղմութեամբ յորդորում է շախսիւ-վէրկիսիմ վճա-
 րել. ժողովուրդը դիմադրում է: Հայերի և թիւրքերի յա-
 րաբերութիւնը քաղաքում լաւ է: Գաւառի հայ ժողովրդի
 վիճակը աւելի վատացաւ. Ռուսաստանից եկած թիւրք
 գաղթականներին կառավարութիւնը տեղաւորում է դաշտի
 հայ գիւղերում, Բասնի և Խնուս: Թիւրքերի մերկայութիւ-
 նից մեղած՝ շատ հայ գիւղացիներ՝ իրենց տները թողած,
 լեցել են քաղաք, մերկ, քաղցած, անպատսպարամ: Գիւ-
 ղացիները սոսկալի դէպքեր են պատմում թիւրք գաղթա-
 կանների վայրագութիւններից: Դրանց քաջալերողը, ինչ-
 պէս միշտ, կառավարութիւնը շարժում է: Գիւղական շրջանում
 սկսւած է մի վտանգաւոր շարժում՝ գարնանը գաղթել
 դէպի Կովկաս: Կ. Պօլսի կենտրոնական կառավարութիւնը
 միջոց չէ խմայում այդ շարժումը արագացնելու:

Ջ Ա Յ Ա Ս Տ Ա Ն Ի Վ Ի Ճ Ա Կ Ը

ՈՂԲԵՐԳԱԿԱՆ ՓԱՍՏԵՐ

Պիթևիս, Ոոյեմբեր 22

Քանի մը շարժած առաջ, Պիթևիսէն 4 ժամ հետո, Մոնկոնք գիւղի մէջ սպանեցաւ նոյն գիւղացի երիտասարդ մը հետեւեալ պարագաներուն տակ: Վատահամբաւ կին մը խեղդած կը գտնուի նոյն գիւղէն քիչ մը հետո՝ դաշտին մէջ, ուր վերջերս խիզանի Սէյիդ Ալի գազանը սքանչելի բնակարան մը շինած էր: Սէյիդ Ալիի ծառաները, որոնք կը վայելէին վերջը յիշած կնոջ հրապոյրները, բոլորովին անհիմն են: Թագրուծիւններով կը կասկածին Մոնկոնքի երիտասարդին վրայ, կը կոխեն անոր տունը և չլան մը անոր վիզը ձգելով՝ դէպի դուրս կը քաշեն: Հոն ժամու մը չափ չարաչար ծեծելէ յետոյ՝ հալած ու եռացրած իւր կը լեցնեն բերանը և դաշտի հարեւաններով կը լմնցնեն գործը: Օրերով ոչ ոք չի համարձակեր դիտակին մտնել առիւնկակ քիւրդերու ուշագրուծիւնը իր վրայ չը գրաւելու համար: Եւ ի՞նչպէս համարձակին մտնել անոր դիակին, երբ քիւրդերը համոզուած են, թէ ոչ միայն անպատիժ պիտի մնան, այլ և սուլթանական պատիւներու պիտի արժանանան: Սպանեալին ազգականներու կողմէ դիմումներ եղան: Այս ողբերգութեան ակնատես բարեխիղճ քիւրդ մ'ալ պատրաստ էր վկայելու ճշմարտութիւնը: Բայց դատարանը յիշեցնելու չգոյութեան պատճառաւ, չուզեց լսել խնդիրը: Այս ողբալի պարագաներու մէջ հայը զարձեալ պիտի դիմէ ոճրագործներուն՝ արգարութիւն հայցելու...

Մի ուրիշ իրողութիւն, ողբերգական իր մանրամասնութեանց մէջ: Պիթևիսէն ժամ մը հետո, դէպի հարաւ, գիւղ մը կայ, Բարխանդ անունով, բոլորովին հայաբնակ գիւղին առատ ջուրերը, արգասաւոր հողը, ընդարձակ արօտատեղիները և, մանաւանդ, քաղաքին արուարձան մը լինելու իր առաւելութիւնը՝ կուսածաղիկ մը դարձուցած են զինք Պիթևիսի քիւրդ աղաներու աչքին: Հողերու գրաման և գիւղի ընդհանուր տիրապետութեան համար քանի մը տարիէ ի վեր խուլ և կատաղի պայքար մը կը մղուի Զէյտանցի Իսուֆ աղայի և Զայար Օղլի Ահմէդ աղայի միջև: Խաղաղ հայ գիւղի մ'արիւնն ու քրտինքը ծծող այս աղաներու հակամարտիկ գործակալները, սև հարիւրակային խմբակ մը, հանգիստ ու դադար չեն տար գիւղացիներուն:

Առնենք վերջին դէպքը: Ասկէ քիչ առաջ, Իսուֆ աղայի համբաւաւոր պաշտպանեալը՝ Հայտարօյի Խալաֆը, յայտնի ոճրագործ, Բարխանդ կերթայ՝ հրահանգած իր աղայէն, բռնադատելու Մարկոս անուն գիւղացի մը՝ որ իր արտերը Ահմէդ աղային ծախելու փոխարէն, Իսուֆ աղային ծախէ, 120 լիրայով: Գիւղացին կը մերժէ առաջարկութիւնը՝ պնդելով թէ՛ իր արտերը ծախելու դիտաւորութիւն բնաւ չ'ունի: Ասոր վրայ Խալաֆ գազանի նման կը կատաղի, հրացանի կոթին տակ կ'առնէ ինքնապաշտպանութեան միջոցներէ զուրկ գիւղացի երիտասարդը և այնչափ կը զարնէ, որ խեղճը անզգայ գետին կ'իյնայ: Իրենները զինք

գրկելու յոյսով՝ նոր մորթեալ ոչխարի մը մորթի մէջ կը փաթթեն անզգայացած դիակը: Բայց հակառակ ամեն խնամքներուն, երիտասարդը մեռաւ քանի մ'օր առաջ: Ահա իր հողին փարած նահատակ մը ևս:

Ո՞վ կը համարձակի բողբոջել Խալաֆին դէմ. բողբոջը անպայման հանգուցեալի բաղդին կ'արժանանայ: Անպատիժ իր ոճիրների համար՝ Խալաֆն այժմ ընկած է նոյն գիւղացի ուրիշ հայու մը ետեւէն՝ հարկադրելով զայն իր հողերը Իսուֆ աղային ծախելու: Սարսափահար գիւղացին կ'առարկէ թէ միմիայն արտերու բոլորտիքն աճած ծառերը հիմայ հարիւր լիրայէ աւելի կ'արժեն, ի՞նչպէս կրնայ արտերը բառասուն լիրայի տալ: Եւ Խալաֆը ժամերով գիւղին ճամբուն վրայ կը սպասէ՝ գիւղացին մէջտեղէն վերցնելու համար...

Պատմական ո՞ր շրջանին կամ ո՞ր երկրին ժամանակագրութեան պէտք է դիմել նմանօրինակ անգթութիւններ ու բռնութիւններ գտնելու համար: Գեռասոնք նմուշներ են՝ առնուած ամենօրեայ դէպքերէն, որոնք կը կատարուին վայրերու նստած կ ե գ ր ո ն ն ե ռ ու ն մէջ կրնաք երևակայել թէ ինչեր կը կատարուին խուլ անկիւնները:

Հ Ա Ս Ա Ց Ա Ն Ք Ի Ն Ո Ր Դ Է Պ Ք Ե Ր

ՏՐԱՊԻՉՕՆ, Նոյեմբեր 3

Հոկտեմբերի 10-ին Կիրասունէն հոս կը բերն եօթն հայ բանտարկեալներ. Յարութիւն Էփրանեան, պաշտօնեայ Փրանսիական նամակատան, Հայկ-Արամ Գարակէօզեան, Յովհաննէս Յովհաննէսեան, Նորիճան և ուրիշ երկու երիտասարդներ, որոնց անունը չը կըրցանք գիտենար: Ասոնք ամենաչնչին պատճառով բանտարկելով՝ շատ չարչարանքներու ենթարկուած են, որպէս զի ըստն թէ իրենք յեղափոխականներ են: Կիրասունի գայմազամը և ոստիկանապետը, որոնք կաշառակեր և զզւելի պաշտօնեաներ են, գործին ահագին մեծութիւն մը տալով՝ Պոլիս իմացուցին՝ կարևոր բան մը գտածի պէս և հարցաքննութեան թղթերը փոխանակ, ըստ օրինի, Տրապիզոնի ամբաստանեալ ատեսանին զրկելու, Պոլիս առնել տէին, ուր երկար սպասելէ յետոյ՝ դարձեցան Տրապիզոն և հոս ալ յիշեալ ատեսանը խնդիրը յանձնեց եղեռնադատ դատարանին (մահաբեկի իսթինաֆ): Այս որոշման վրայ՝ բանտարկեալները փոխադրեցան Կիրասունէն հոս և պիտի դատուին իբր ոճրագործներ: Սակայն, ո՞վ գիտէ, ե՞րբ և ի՞նչ կերպ:

Պարսկահայ վաճառական մը՝ Տիգրան Խան, որ պարսիկ կառավարութեան կողմէն ներկայացուցիչ խրկուած է եղեր Եւրոպական քանի մը ցուցահանդէսներու, Շահին տղայէն յանձնարարութիւն կ'ատանայ՝ իրեն 5 հատ րէվօլվէր խրկելու: Վաճառականը գնելով ուղեւորները և իր բեռներուն մէջ դնելով զանոնք՝ ճամբայ կը հանէ: (Ի դէպ, Եւրոպայէն Պարսկաստան խրկելիք սպարները Տրապիզոն ցամաք կը հանուին և մաքսատան կողմէ կնքելով կը փոխադրուին ուղղակի Պարսկաստան): Վաճառականը իր հակերը կը խրկէ յանձնակատար Մինասեանին և մաքսատան մէջ բարբոս հակերն ալ բացելով՝ անոնցմէ մէկին մէջէն կ'ելլան 5 ասորձանակները իրենց փամփուշտներով: Մաքսային վարչութիւնը 20 ոսկի տուգանք գանձելէ յետոյ, իրողութիւնը

կիմացընէ կառավարութեան և Մինասեանը կը ձերբակալուի, որ ծայրայեղ պահպանողական և հակայեղափոխական մարդ մ'է: Այս մարդը անցեալ տարի ուլքանի մ' ամիս բանտը մնացած էր այս տեսակ խնդրի մը համար, և յետոյ երեք ընկերներու հետ Պօլիս տարւելով՝ հոն դատավարութեամբ անպարտ արձակուած էր, օտար գեսպանատան ջանքերուն շնորհիւ: Երբ-ևս կայեցէք, որ օտար երկրէ մը ապրանք կուգայ օտար երկիր մը երթալու համար ու այդ ապրանքը կը խրկուի փոխադրութեան միջնորդի մը, որ ապրանքին տէրը չէ և հակերուն մէջ դրւածին ոչ մէկ կերպ պատասխանատու է և այդ ապրանքներն ալ ոչ թէ կը փախսանաւ և և այդ ապրանքներն ալ ոչ թէ կը փախսուին, այլ ուղղակի մաքսատունը կը տարւին նաւէն հանուելով: Քննութեան ատեն քանի մը ատրճանակ ու փամփուշտ կը գտնուի մէջը, և ահա ատոր համար կը բանտարկեն փոխադրութեան միջնորդը: Ասիկա միմիայն Սուլթանական ընթացքով կրնայ բացատրուիլ: Հարցաքննիչ-դատաւորը նախնական քննութիւնը կատարելէ յետոյ, թղթերը կը յանձնէ ամբաստանիչ ատենին, որը քիչ մը խելք ու խիղճ կ'ունենայ, շնորհիւ ձեռք առնուած ջանքերու, մէնը մուհաբէմէի վճիռ տալու, որով ազատ կ'արձակուի Մինասեանը, և ինչպէս վերը յիշեցինք, արդէն Պօլիս եղեռնադատ դատարանը նոյն օրինակ խնդրի մը համար անպարտութեան վճիռ արձակած էր անցեալ տարի:

Անդին, քաղաքէն քանի մը ժամ հեռաւորութեան վրայ Իօմրայի ծովագերբը, Տրապիզոնցի թիւրք նաւար մը 6—700 քիլօ վառօդով բեռցած նաւակը ցամաք քաշած ժամանակ, կը հանդիպի կառավարութեան հսկող նաւակին, և կաշառքի սակարկութեան մէջ անհամաձայնութիւն ծագելով՝ գործը պաշտօնականի կը թափուի և նաւակը կը դրուուի իր բեռովը: ձեռք համար ալ երկու նաւատարի միայն կը ձերբակալեն: Ստոյգ աղբիւրէ տեղեկացած ենք, թէ հարուստ և վերքի տէր տաճիկ վաճառականներ միշտ Ռուսաստանէն գաղտնի վառօդ բերել տալով՝ հոս կը ծախեն թիւրք տարրին, ահագին շահեր ընելով:

Տրապիզոնէն տաս ժամ հեռաւորութեան վրայ կը գտնուի Չարտախը կոչուած եայլան, ուր ամառը հայ և թիւրք գիւղացիներ կը դաղթեն: Քանի մի ժամանակ առաջ թիւրք աւազակներ այդ եայլան երթալով՝ իրենց հետ կ'առնեն ու կը տանին հայերին պատկանող իրերը: Նոյն ամսոյն 25-ին երկրորդ անգամ կ'այցելեն ու եզ մը մորթելով՝ կը տանին հետերնին: Իսկ օգոստոսի 8-ին, դարձեալ գալով՝ բոլոր գոսածինն կը տանին: Աւազակները միայն տան մը մէջ անսպասելի արգելքի մը կը հանդիպին, — կարիճ կիներ Չարգար ու Մարիամ, Արօմիլա գիւղէն, մէյմէկ կացին ձեռքերնին, դրանք վրայ սպասելով՝ չեն թողուր որ իրենց սուլն ալ մտնեն: Աւազակները այս գիմարութեան հանդէպ ալ կրուելով, հրացանի կոթով ու փայտով զանոնք ծեծելէ յետոյ, անոնցմէ մին ալ կը վերաւորեն ու կը հեռանան, սակայն առանց կարենալու բան մը տանել շայ գիւղացիք դատելով որ կառավարութեան գանգատիլը ոչ մի օգուտ չ'ընծայելէ զատ, կաշառքի ալ դուռ պիտի բանայ, աւելորդ համարեցին դիմում ընելը:

Սուլթան, նոյեմբեր 23

Սուլթանական իրատէսերն ու հրամանները, բնական է, յեղիցի՝ բառով միայն չեն իրագործուիր, այլ հրաշագործ դրամով, որ գանձարանին մէջ գոյութիւն չունի, ուստի և ժողովրդի գրպանին մէջ կը փնտուռ... թշուառ ու անկուտի հայերը, աննկարագրելի խայտառակութեանց ու չարչարանաց առարկայ կ'ըլլան: Ֆէդայիներու դէմ դնելու նպատակով կազմուած հեծելազուններու (սէեարա) ենիչերիներու նորաձև տիպ հրէշներու՝ համար չարչարանքներու ուղեղ անձնաձեռք չէ — սուլթանը կոխել, բրածեծ ընել, երեսը աղտոցութիւններ բսել, նոյնիսկ կերցնել, առականերու անմաքուր ջուրէն խմցնել, սովորական բաներ են. կահկարասիք, տուն ծախել էլ կայ: յիւր սուլթանին սիրասուն գաւախները՝ այս ցուրտին ու բուքին ճամբորդելով՝ իրենց ոտքերու միսը, աչքերու լոյսը ձիւնին կը կերցնեն, խընդիւր հայը, քրիստոնեան ինչպէս չը զոհէ իր կայքը, սուլթանը, կիսը և ամէն ինչը՝ — կ'ըսեն թուրքերը, որոնց կատաղութիւնը իր ծայրագոյն աստիճանին հասեր է շախսի (անձնական) սուրբին պատճառով:

Քրիստոնեաներու վարքն ու բարքը շտկելու, զիրենք չարութենէ զգուշացնելու համար, դժոխքի տանջանքները քստմնելի բառերով նկարագրողներն եթէ մարգարէութեան շնորհ ունեցած ըլլային, այնչափ զօռ չէին տար իրենց ուղեղին՝ սարսափեցնող բառեր գրտնելու համար: Շատ սխալ են, երբ կ'ըսեն թէ յոյ աչք տեսած է և ոչ ոք կրնայ երևակայել: Թող անգամ մը Պիթիլիսի կուսակալութեանը մէջ գտնուին, այն ատեն պիտի համոզուին թէ՛ դժոխքը հոս է: Տարտարոսապետ կուսակալը դուռ ու դադար չունի՝ սատանան զարմացնելու աստիճան...:

Սուլթանը համոզելով որ հայերն այլևս չեն կրնար հայթայթել այն դրամը, որ պիտի ծառայէ իր յարածուն ծախքերուն, անդրադարձաւ իր մեծ սխալին ու երեսը դարձուց դէպի աշխիւթապետներն, որոնք մէյմէկ սուլթաններ են այս կողմերը: Քանի մը ամիսէ ի վեր Սղերդի Ղարզան գաւառակին գիւղերը կարշտկեն զօրքն ու սէեարան. ցորեն, ոչխար, հաւ չը թողուցին խեղճ ժողովուրդին բով: Սուլթանին այս ընթացքը կը յիշեցնէ այն խելացի հովիւր, որ ոչխարներէն աւելի շուն կը պահէր ու նկատելով որ ոչխարաց կաթով չը կրնար կշտանալ ու կշտացնել իր շունները, կամաց-կամաց ոչխարները մորթել սկսաւ իրեններով կշտանալու համար, ու երբ ոչխարները հատան, սկսաւ շունները մորթել ու տելու, կշտանալու համար: Տեսնենք շուններն ալ հատնելէ վերջ՝ ի՞նչ կ'ընէ...:

ԱՆԿՐԱՆՈՎԿԱՍԵԱՆ ԸՆԴՀԱՐՈՒՄՆԵՐ
ՂԱՓԱՆԻ ԴԵՊԳԵՐԸ
(Ընդհանուր տեսութիւն)

1906 թւի օգոստոսի 2-ից մինչև սեպտեմբերի 12-ը ամբողջ Ղափանը ներկայացնում էր մի պատերազմական թատերաբեմ, մարդկային զոհերի մի հսկայական սպանդանոց, կատարուում էր ամենասուբիլի ուղբերգութիւններէրց նոյն կատարուում էր ամենասուբիլի ուղբերգութիւններէրց մէկը: Երկու տարրերը՝ թուրքերը և հայերը՝ առաջինները իբրև սկողներ, վերջինները իբրև պատասխանողներ, արբեցած

դիակներ փակցրել են: Առևի ժամանակ նահատակել է հանդեցի Մելքոնը, վիրաւորել են մի կին և մի տղամարդ: Երկուսն էլ առողջացել են: Թշնամիներին քշելուց յետոյ՝ անվեհեր Արիւնը իր խմբով յարձակուամ է և հարածուամ քօլլուշլաղ (30 տուն), Սանալու (30 տուն), Մթնածոր (12 տուն) և Գուժան (20 տուն): Այդ գիւղերը պլուած են: Առաջի երկու գիւղերի ժողովուրդը վաղօրօք փախած է եղել իսկ վերջին երկու գիւղերում թուրքերը թողել էին 8 դիակ: Մթնածորում վիրաւորել էր հանդեցի Կեր-սես Թունիեանց: Այդ չորս գիւղերի ցորենները հայերը վաճառեցին յօգուտ տեղական կապի:

Բերում եմ իբրև դէպքի նմուշ թուրքերէն բնագրից թարգմանած մի նամակի պատճէն: Բնագիրը, ինչպէս իմացանք, պրիստավ Շ.-Ա.-ի մօտ է և ուստերէն թարգմանութիւնը ուղարկած է՝ Չանգեզուրի գաւառապետի միջոցով, գեներալ-նահանգապետ Բառուերին:

ԱՏա նամակը:

Ս ի ր Ե ի ք Ի բրա հի մ բեգ և Ռուստամ բեգ:

Որովհետև հայերն յարձակելով Գեօրգիլու (հայերը այդ գիւղի վրայ երբէք չեն յարձակել) և նրա մօտիկ փոքրիկ գիւղերի վրայ՝ քանդել են, դրա համար խնդրում ենք հաւաքէք ձեր ղշլաղներից և մեր ղշլաղներից զինուած ժարդիկ, ձի ունեցողներն ձիով և չունեցողներն ոտով՝ և թուղթս ստանալուն պէս գաք: Մենք բոլորս պիտի գնանք: Չը թողնէք ոչ մի հոգի. սպասում ենք: Սրա հետ յայտնում ենք, որ սուրհանդակ է ղրկւած մեզ մօտ և Աղալար բեգն իր ժարդկանցով վազ գնացել է, բայց մենք սպասում ենք ձեր ժողովրդին: Միատեղ պիտի գնանք, վերջ:

Թէմուր Չաւանշիր, Աբդուլսամադ, Փարաջ Մինջեվանսի:

Օգոստոսի 8-ին, Միտիանից անցնում է Տաթևի վրայով հերոս Մուրադը, կայծակ Առաքելի հետ, և իր խմբով յարձակուամ է՝ հիւսիսից՝ Աղվանի և Տանձավեր թուրք բեգերի գիւղերի վրայ, Սուլթանօղլուների աւազակաբունը և բոլորովին հինսայատակ է անում՝ սպանելով 5 հոգու, որից մեկը տաժանակիր աշխատանքից փախած՝ յայտնի աւազակապետ Աբդուլալի բեգ Սուլթանօղլու էր:

(Կր ԵԱՐՈՒՄԱԿԼԻ)

ՊԱՐՍԿԱՀԱՅՆԵՐԻ ԿԵԱՆՔԻՑ

ՀԱՄԵՐԱՇՆՈՒԹԵԱՆ ՀՐԱԻՅՐ

Ը ն կ ե ր ն ե ր,

Հայ ժողովուրդն այլևս չկարողացաւ դարերի ընթացքում իրան հալ ու մաշ անող, տուն ու տեղ քանդող, նիւթապէս ու բարոյապէս ստրկացնող հարստահարիչների ու բռնակալների դժոխային լուծը կրել: այլևս չկարողացաւ անխնայ ոչխարի նման իւր կուսացած վիզը երկարացնել դահլիճի անողջ սրին, որն ինչքան կտրոււմ, այնքան ոգևորուամ էր, աւելի սաստկացնում լծի ծանրութիւնը և գազանի ճիրաններն աւելի խորը ցցում հայի արիւնալից սրտի մէջ: Հայն սթափուեց իւր դարաւոր քնից և, իբրև վիրաւոր առիւծ, ծառացաւ իւր արնախում ի շնամու առաջ և աղաչանքի ու պաղատանքի փոխարէն, թղթի ու արտասուքի տեղ զէնքի դիմաց՝ իւր կեանքն ու գոյքը, իւր պատիւն ու սրբութիւնը պաշտպանելու համար:

Յեղափոխութեան կարմիր աստուածը, որ միակ փրկիչն է հարստահարող և տառապող ժողովուրդների, նա, որ միակ նեցուկն է տանջողի ու կործանիչը՝ բռնակալութեան, յառաջն անցաւ Լքւած ու հարստահարած հայի և առաջնորդեց նրան:

Հայ յեղափոխութիւնը այդ շրջանում ցոյց տուեց գերմարդկային հերոսութիւն, ինչպէս նրա ծնող ժողովուրդը դարերի ընթացքում ցոյց է տուել՝ ստրկութեան մէջ անասական համբերութիւն. նա այդ կարճատև ժամանակամի-

ջոցում առաջացրեց այնպիսի խոշոր ու փառահեղ դէպքեր, որ հիացման ծափ դուրս էլեց ամբողջ աշխարհից, ոգևորեց իւր ստրուկ զաւակներին և սարսեցրեց բռնակալներին: Նա արեան կարմիր ծով դարձրեց իւր սիրած հայրենիքը, նրա զոհի-սեղանի վրայ բարձրացրեց իւր ամենաթանկագին սիրելիներին, երկրի մէկ ծայրից միւսը վառօդի խունկ ծխեց Յեղափոխութեան Աստուծուն և լիւռնից լեռ թնդացրեց «Ա զ ա տ ու լ թ ի ւ ն կ ա մ Մ ա հ» նշանաբանը:

Գժբախտաբար այդ հերոսական ճիգերը իրանց ցանկալի հետևանքին չհասան, շնորհիւ մի շարք ծանր հանգամանքների, որոնց մէջ աննշան դեր չխաղաց, ցաւ է ասել կուռղ ոյժերի անհամբալխութիւնը: Մարդիկ, որոնք պէտք է նոյն նպատակի համար համախմբուէին, մարդիկ, որոնք կոչւած էին դժբախտ ժողովրդի ցաւոտ վեքերը դարմանելու՝ շատ անգամ՝ անհամբալխութեան շնորհիւ ջլատոււմ էին առանց այն էլ չափազանց փոքր ոյժերը և անգիտակցաբար զօրեղացնում թշնամուն ու ապարեղ տալիս հակայեղափոխական մութ ու խաւար ոյժերին:

Ու տարիներ անցան այդ կերպ:

Տանջող ժողովրդի անմիջական շահը, նրա փրկութեան արդար դատը այժմ անողջ կերպով հարկադրում է՝ մի կողմ թողնել անցեալ տխուր դէպքերը, ձեռք ձեռքի տալ, համախմբել և միասին դուրս գալ թշնամու առաջ, խորտակել նրան և նրա փլատակների տակից դուրս կորցել ստրուկ ժողովրդի իրաւունքն ու պատիւը, նրա սրբութիւնն ու կեանքը:

Չեպ, դէպի ձեզ է ուղղում տառապեալ ժողովուրդը իւր հայեացքը, ձեզ է երկարեցնում նա իւր ձեռքը արեան ծովի միջից. և դժբախտ հայ յեղափոխականներ, միահամուռ ոյժով դէպի նրան վազեցէ՛ք, լսեցէ՛ք նրա ցաւատանջ սրտից բղխած հ ա մ ե ր ա շ ի ու լ թ ե ա ն կ ու ջը: Այդ կոչը, որ անում է հայ ժողովուրդը իւր ազնիւ զաւակներին, նրա ցաւերն իրանց ուսերի վրայ տարիներ շարունակ տանող հերոսների, և անհամբալխութեան դաւը պտուղները վայելող քաջների բերանով, պիտի ստիպէ մեզ խոնարհել պիտի ստիպէ մեզ մոռանալ ամեն մի անձնական ու կուսակցական միտումներ և ոգևորւած մեր արդար դատի ապագայ յաղթանակի գաղափարով, ձեռք ձեռքի տալ միասին կուռել մեր տանջանքը թեթեւացնելու, մեր ցաւերը դարմանելու:

Թո՛ղ այդ համբալխութեան կոչը արձագանք տայ ամենուրեք ուր հայ սիրտ կայ՝ հայ ցաւի համար բաբախող, և իւրաքանչիւրն աշխատի համբալխութեան հիմքի առաջին քարը դնել:

Մենք գնում ենք այդ ճանապարհով...

Կեցցէ՛ հայ յեղափոխութիւնը

Կեցցէ՛ համբալխութիւնը՝

Չ. Յ. Գաւանցուրեան

Ատրպատականի կ. Կոմիտե.

1906. Դեկտ. 15

Հնչակեան Ս.-Գ. Կ.

Պարսկ. Մ-ղերի Գործ. Յանձնախումբ.

Հ Ա Յ Կ Ա Կ Ա Ն Դ Ա Տ Ը

Ա Ր Ե Ա Ն Է Ջ Ե Ր

Պ Ա Շ Տ Օ Ն Ա Կ Ա Ն Տ Ե Ղ Ե Կ Ա Գ Ի Ր

Տ Ա Մ Ն Ա Մ Ն Ա Կ Ի Ա Ռ Ի Թ Ո Վ.

(Վեթը)

Հ ա լ է պ ի նահանգի Մարաշ քաղաքին մէջ զգալի ըլլալով, որ միևսուլմանները չար նպատակով մը քրիստոնէից վրայ պիտի յարձակին, տեղւոյն հայ կաթողիկէ և բողոքական կրօնապետները և Իգարէի ժողովոյ անդամները տեղւոյն միւլթէսարիՓին կը դիմեն և պաշտպա-

և շրջակայ գիւղօրէից մէջ՝ միւսուլմանները հայեր վի-
րաւորած, սպանած ու ընչից ու գոյից աւարառութիւն
ի գործ դրած են. այս պատճառաւ անդորրութիւնն
ու ապահովութիւնը խանգարած և ամբողջ ժողովուրդ
ահ ու սարսափի մատնեւած՝ փակեւր է տուններու մէջ:

Է ն կ ի ւ ը ի ի նահանգի գայսերիէ քաղաքին
մէջ միւսուլմանները, նոյեմբեր ամսոյ 18-ին և
20-ին, խուժելով հայոց վրայ՝ շատերը կը սպանն և
շուկան ամբողջովին աւարի կուտան. տուներ կը կողոպ-
տեն և կայրեն, կանանց և աղջկանց պատիւը կը բռ-
նաբարեն: Չարագործները այսքանով չեն բաւականա-
նար. կանանց բաղնիքին վրայ ալ կը յարձակին և ան-
բարոյական վարմամբ կը կողոպտեն կանանց ունեցածը:
Գայսերիէ քաղաքին մէկ քանի գիւղերու մէջ ևս ընչից,
ոչխարաց և այլ անասնոց յափշտակութիւն և աւարի
եղեռնագործութիւնք տեղի կունենան և գիւղացի ժո-
ղովուրդը անկարող իր կենաց, պատւոյ և ընչից
պաշտպանութիւնը ընելու՝ ահ ու սարսափի կը մատնուի:

Մ ա մ ու ը թ ի թ ի ւ զ ի զ նահանգի Խարբուզ
քաղաքի Ուլոյա և Գօզօփա անուն տեղերու 53 հայա-
ւնակ գիւղերու վրայ կը յարձակին թիւրքերը և
ինչք, գոյք, ուտեստ, արմախք՝ ինչ որ կայ, ամբողջովին
աւարի առնելէն վերջ՝ գիւղերը կայրեն, եկեղեցիները
կը կործանեն, սրբազան անօթները և նւիրական ի-
րերը կը ջախջախեն, շատ մը քահանայ կը սպանն,
շատ մը քրիստոնեայ հայեր բռնութիւնով և սպանա-
լիքով իսլամ կ'ընեն: Ողջ մնացող հայեր մերկ ու ան-
պատսպար Խարբուզ քաղաքը կը գիմեն: Մարգասպանք
և աւարառուք Խարբուզ քաղաքն ալ կուգան ու
յարձակելով հայոց թաղերուն վրայ, ս. Յակովբ անուն
թաղը իր եկեղեցովը, վարժարանովը բոլորովին կ'աւե-
րեն և շատ մը հայեր կը սպաննեն: Սպանելոց դիակ-
ները, կարելի չըլլալով անմիջապէս հաւաքել և թա-
ղել փողոցները կը մնան և կերակուր կը լինին գա-
զանաց: Քահանաները կտտամահ կը լինին: Քահանա-
ներէն ոմանք՝ բռնութեան ներքև ածիլելով մօրուքնին՝
իսլամութիւն կ'ընդունեն: Այս գիւղօրէից մէջ տուն,
եկեղեցի, դպրոց և քահանայ մնացած չէ:

Խարբուզ քաղաքին յիշատակ հին դարերու չորս
վանքերը, որք ցարդ կանգուն և շէն մնացած էին,
յարձակումէ ազատ չեն մնար. խուժանք ասոնց ինչքե-
րը, գոյքերը և նւիրական անօթները յափշտակելէ և
կողոպտելէ վերջ՝ կայրէ և պատերը կը թողու: Վա-
նահայր Յովհաննէս վարդապետը և վանուց պահապանն
ու ծառաները քստմնելի կերպով կտոր-կտոր ընելով՝
կը մեռնեն: Անձանց կորուստը, ընչից և գոյից, կալա-
ծոց, գիւղօրէից, եկեղեցիաց, վանօրէից և վարժարա-
նաց վնասը թւել և ճշտել անկարելի եղած է:

Մամուրէթ-իւլ-Ազիղ նահանգի Էկին գաղայի գիւ-
ղօրէից մէջ ևս Տէրսիմիլը յարձակումներ ընելով հայոց
ամբողջ ինչքն և գոյքն աւարի տւած, ոչխարները և
անասունները քշած տարած ու շատ անձեր վիրա-
ւորած ու սպանած են. վնասը յոյժ մեծ է ու հազա-
րաւոր մարդիկ բնակարանէ, ուտեստէ և հագուստէ
զուրկ մնալով՝ թշուառութեան ենթարկւած են: Էկին
գաղայի յարակից Լիճք, Վամարակապ, Վարուշլար, Վ. պու-

չեն և ուրիշ գիւղերու հայ բնակչաց կեանքը, պա-
տիւր և ինչքը վտանգի ենթարկւած են ու իսլամու-
թիւն ընդունելու համար սպառնալիք տեղի ունեցած
է: Մամուրէթ-իւլ-Ազիղ նահանգի Չըմչկածագ, գաղայի
Միատուն, Օձ, Բազապօն, Տէքէ, Պրաստիք, Հազարի,
Պիրսիսի և այլ գիւղօրէից մէջ ևս Տէրսիմիլ քիւրդերու
կողմէ ընչից ու անասնոց յափշտակութիւն, աւարառու-
թիւն և մարդ վիրաւորելու և սպանելու ոճրագործու-
թիւնք տեղի կունենան, և այդ պատճառաւ հայերը
վերջին ծայր թշուառութեան կ'ենթարկին և միշտ
վտանգի ներքև կը գտնուին:

Տէրսիմ սանձակի Չարսանձակ գաղային Բէրթէք
անուն գիւղի մի քանի թաղերու և Նիլի-Սիւֆլա գիւղի
վրայ յարձակելով, հոկտեմբերի 26-ին, Տէրսիմի քիւր-
դերը աւարառութիւն և սպանութիւն կը գործեն: Այս
յիշեալ քիւրդերը ամբողջ կազմելով՝ Չարսանձակ գաղայի
գիւղերուն և քաղաքին վրայ կը խուժեն, անկէն հա-
յերը՝ սպառազինեալ այնքան քիւրդ յերուզակաց գէմ
իրենց կեանքն ու պատիւն պաշտպանելու անկարող
կը գտնուին և մեծ վտանգի կ'ենթարկուին:

Մամուրէթ-իւլ-Ազիղ նահանգի Արապկեր գաղայի
գիւղերը աւարի տալէ, մարդեր սպանելէ և գիւղացի-
ները մերկ ու անօթի վիճակի մէջ ձգելէ վերջը՝ քիւրդ
յերուզակները հոկտեմբերի 25-ին, Արապկեր քաղաքը
կը մտնեն և յարձակելով շուկային և թաղերուն վրայ
հայոց ամբողջ ինչքը և ստացածքը, դրամը և ուտես-
տը աւարի կուտան և հանդիպած հայերը կը վիրաւո-
րեն և կը մեռնեն:

Քիւրդ յերուզակները չը բաւականանալով այս վայ-
րագութեամբ, հայերը բոլորովին բնաջինջ ընելու դի-
տումն ունեցած ըլլալու են, որ Արապկեր քաղաքը մէկ
քանի տեղէն կրակի կուտան և հայոց տուններուն և
կրպակներուն մեծագոյն մասը կ'այրեն, և այս կերպով
հազարաւոր անձանց անօթի և անպատսպար մնալու,
թշուառութեան մատնելու պատճառ կ'ըլլան: Վարելի
եղած չէ ճշտիւ գիտնալ անձերու կորստեան քանա-
կութիւնը և ընչից ու գոյից, կալածոց վնասուց որբա-
նութիւնը: Գիւղացի քրիստոնեաները իրենց բոլոր ու-
նեցածը և իրենց ապրուստի միջոցն եղած ոչխար, ա-
նասուն և գործիք կորսնցուցած են. ասոնց մէջ ոմանք
իրենց վտանգւած կեանքը ազատելու նպատակաւ՝
սպառնալեաց ներքև տեղի ունեցած հրաւերի վրայ
թողած են քրիստոնէական հաւատքը և ընդունած
իսլամը:

Արապկերի մէջ Գրիգոր վարդապետը և Մկրտիչ,
Գեղամ, Գարեգին և Ներսէս քահանաները սպանւած են
և տեղոյն առաջնորդական փոխանորդ Յուսիկ քահա-
նան բանտարկւած է:

Այս ցաւալի դէպքերու նկատմամբ գաւառաց կողմէ
գրւած և պատրիարքարան ուղարկւած նամակաց և
հեռագրաց վերագրեալ ամփոփումէն յայտնի է, որ
հազարաւոր հայեր մարգասպաններու ճիրաններու զօհ
գնացած են, հարստութիւննին կողոպտւած, տուներնին
աւարի առնւած և շատերու տուներն, խանութները
այրւած են. աղէտէն աղատուող քաղաքացի և գիւղացի
ժողովուրդն ալ մերկ և սարսափահար կը գտնուի: Եւ
այս օրինակ կացութեան մը մէջ, շրջաբերական կոնգակ
հրատարակել և հրաւիրել հայերը, որ ապստամբու-

գաղտնի կերպով ունենում էին մեծ եղբոր հետ, որը քաղաքում գործող յեղափոխական կարևոր անհատներին մինն էր. թէև իր երեսխայութեան պատճառով՝ չէր վստահացւում քողը բաց անել նրա առաջ, այնուամենայնիւ նա առիթներ էր ստեղծում իր հետաքրքրութիւնը գոհացնելու համար: Շատ անգամ, երբ իմանում էր որ այստեղ կամ այնտեղ յեղափոխականները համախմբում ունին, որպէսզի առիթ ունենար նրանց տեսնելու, նրանց հետ շփուելու, պատրւակելով թէ եղբոր կողմից է ուղարկւած, գնում էր նրանց մօտ՝ առանց թողալու թիւն ուղերու:

Տակաւին փոքր հասակի մէջ՝ Համբարձում տեսաւ, թէ ինչպէս կառավարութիւնը իր մեծ եղբորը՝ Հաջուն, շղթայակապ արքայ էր քշում: Նրա մատաղ երևակայութեան մէջ բեռեւած մնաց այդ յուզիչ պատկերը, և օրէցօր իր մէջ աւելացրեց ատելութեան և վրէժի թփնը: Հաջին վերադարձաւ արքայից: Կառավարութիւնը շարունակում էր խորթ աչքով նայել նրա վրայ: Մի օր, երբ իրենց ընտանեկան շրջանում, խօսք է լինում Հաջու կասկածելի և անապահով դրութեան մասին, Համբարձում ասում է եղբորը. «Ի՞նչ ես սպասում: Նորից պիտի երթաս բանտի մէջ կեանքդ մաշեցնելու. Անդրանիկը այնտեղ է—Սասունին ակնարկելով—նա պէտք ունի, գնա՛, նրան միացի՛ր»: Հաջին այդպէս էլ անում է: Շատ չի անցնում, չորրորդ եղբայրն էլ է բանտարկւում: Տանը ինքը մնում է մենակ. բայց այս հանգամանքը արգելք չի լինում նրան՝ թէ տնային գործերը հոգալու և թէ միանգամայն կատարելու յեղափոխականի պարտականութիւնները: Առաքելոց վանքի պաշարման ժամանակ դրսի հետ յարաբերութիւն պահպանող սուրհանգակներից մինն էր: Մշոյ «Ծաղիկ» խմբի տասնապետ էր նշանակւած:

Վերջապէս սկսւում է կռիւը: Հրացանները սկսում են որոտալ Սասունում և արիւնը նորից ներկում է խրոխտ լեռները: Մշոյ դաշտում հնչում է կամաւորների կոչը: Համբոն էլ է հրացան վերցնում և պատրաստւում գնալու. բարեկամները շատ են աշխատում համոզել նրան, ետ կանգնեցնել իր նպատակից, բայց նա կտրուկ կերպով պատասխանում է իրեն արգելողներին. «Եթէ մեր տունը իմ հեռանալով մենակ է մնում՝ առանց օգնականի, այդ հոգս չէ, որովհետև այնտեղ լեռներում հարիւրաւոր ընտանիքներ կան՝ մենակ և օգնութեան կարօտ: Եւ եթէ դուք ասում էք, թէ Սասունը պաշարել են թիւրքերը և ներս մտնելը վտանգաւոր է, ես ասում եմ, որ նոյնիսկ հարիւրապատիկ սատանաներ պաշարած լինեն Սասուն, ես դարձեալ պիտի անցնեմ, այնտեղ հասնեմ: Եւ այդ երգւել եմ անել»: Եւ բարեկամները, հակառակ իրենց խիստ հսկողութեան, մի օր զարմացած լսեցին որ Համբոն երկու ընկերների հետ գնացել է արդէն:

Նա գնացել էր: Հարստահարւած ընտանիքների իրաւունքը, ճնշւած եղբայրների բողոքը անչափ վառել էին ճշմարիտ հայրենասէրի կտրիճ ոգին: Մասնակցում է Սասնոյ կռիւներին, ներկայ էր նաև Քոփի կուլի ժամանակ և ամենից աւելի ոգևորւած խիզախողներից մէկն էր: Երբ թշնամին պարտած ետ դառնալու վրայ էր, Համբոն դուրս է նետւում իր դիրքից և յարձակւում թունդ պայքարի ժամանակ՝ չէ իմանում

թէ ինչպէս է վիրաւորւում. բայց վէրքերի պաղելուն ուշաթափ գետին է ընկնում: Կռիւը վերջանում է ընկերները մօտ են գալիս. նա բաց է անում աչքերը, ջուր է ուզում և հարցնում կուլի վախճանի մասին. երբ իմանում է, որ յաղթութիւնը տարւած է, մըրմշնջում է. «Է՛հ, ուրեմն ես հանգիստ կը մեռնեմ, խի դուք գնացէք և սիրած գործս շարունակեցէք»: Ջուր են տալիս: Համբոն գոցում է աչքերը և անշարժ ընկնում: Ընկերները կարծելով որ հոգին աւանդեց, համբուրում են անգին ընկերոջ և արիասիրտ նահատակի մարմինը ու հեռանում: Երբ օր վերջ նոյն տեղից անցնում են սասունցիներ, գտնում են Համբոն մացառների ետև պահելուամբ, բոլորովին դուրս թափ, կմախքացած, բայց... տակաւին կենդանի: Վերցնում են նրան ու հետեւին դաշտ տանում, ուր 15 օր ևս փախստական հիւանդի տառապալից կեանք վարելուց յետոյ, ստացած վէրքերից մեռնում է... Ընկերները արժանաւոր կերպով յարգած լինելու համար անմոռանալի ընկերոջ յիշատակը, փառաւոր հանգիստը նրա մարմինը թաղել են տալիս եկեղեցու մէջ:

ՔԷԼ ՕՉԱՆՆԻՍ ԶԻԱՐԱԹՅԻ.—45 տարեկան, միջահասակ, երկար բեխերով, խրոխտ նայածքով: Իր սովորութեան և քաջութեան համար ընկերներից ստացաւ Ք Է Լ մակդիրը: 15 տարեկան հասակից սկսած՝ պանդխտութեան մէջ էր գրեթէ 30 տարի շարունակ: Գլխաւորապէս եղել էր իզմիրում: Երբ ծանօթացաւ յեղափոխականների հետ և իրեն համար պարզեց նրանց գործունէութեան նպատակը, հիմնովին յեղաշրջեց իր մտածելու և ապրելու կերպը: Այլ ևս նրա համար զգուշի դարձաւ պանդխտի միօրինակ և աննպատակ կեանքը. օտարութիւնը նրա համար կորցրեց իր բոլոր հրապոյրը, հայրենի երկրի յիշատակներն ու ցաւերը օրէցօր գրաւում էին նրա ամբողջ մտածմունքը և նա փշի վրայ էր դրում իրեն հեռու հայրենի հողից ու ջրից: Հայրենիքում տիրած սարսափները փոխանակ վախեցնելու նրան, վրէժի հատուցման զգացումն էին վառում նրա սրտում: Այդ զգացումը և հայրենի կարօտը վերջապէս նրան քաջեցին դէպի երկիր մի քանի ուրիշ ընկերների հետ: Երկիր մտնելուց յետոյ՝ իրեն դրեց յեղափոխական մարմնի տրամադրութեան տակ, նրա որոշումով կատարեց մի տէրբոր նոյնիսկ իր հօրեղբոր վրայ, որ մի կարգ մասնութիւններով իրենց գերգաստանի պատիւն էր արատաւորել: Այդ տէրբորից յետոյ՝ Օհաննէս պաշտօնապէս ճանաչեց զինւորական մարմնի անգամ և աչքի ընկնող մասնակցութիւն ունեցաւ Սասնոյ կռիւների մէջ... Նահատակեց Գէլիէ-Գուզանի կուլի ժամանակ:

ՓՈՒՔԻԿ ՊԵՏՐՈՍ (ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ).— Մշոյ դաշտի Արագ գիւղից. 18 տարեկան, վառվռուն աչքերով, վայելչակազմ և աշխոյժ գինւոր: Հազիւ գաղափար էր կազմել յեղափոխութեան վրայ, երբ ամենաբուռն փափաքով որոջեց գինւոր դառնալ: Այդ նպատակով մի քանի անգամներ դիմում արեց տեղական յեղափոխական մարմիններին, որոնք մերժեցին բաւականութիւն տալ նրա խնդիրին՝ առարկելով թէ փոքր է և չի կարող սովոր հայրուկային կեանքի պայմաններին: Պետրոս վիրաւոր-

ած է զգուճ իրեն, երբ ուղիղ իր երեսին անկարող են անանում իրեն, բայց առանց մէկին յայտնելու իր վիրաւորանքը, լուռ անցնում: գնում է: Քիչ ժամանակ յետոյ նորից է յայտնում, հետը բերելով մի հրացան որ խած էր մի բուրդ բէգից: Այս անգամ նա երկար չը խնդրեց, — բերած հրացանը արդէն բաւական մեծ փաստ էր իր բաջութեան: Զինուորների շարքում ընդունեց և սկսեց զինավարժութեամբ պարապել: Իր գրաւիչ և ընկերասէր վարմունքով այնքան սիրելի դարձաւ ընկերներին, որ սրանք խմբի հրեշտակ էին կոչում նրան: Սասունի կռիւներին մասնակցելուց յետոյ, Շամիրամի կուրի ժամանակ ևս խմբի հետ էր գտնուում:

Շամիրամ գիւղում, արշալոյսին, պահապանը լուր է բերում, թէ թշնամիները ուզում են գիւղը պաշարել: Բոլոր զինուորները նախորդ օրերի յոգնութիւնից՝ խորքով քնած են լինում: Պետրոս պաշարելու լուրը տանելու պէս, երկու ընկերներով անմիջապէս դուրս է թռչում գէպի թշնամիները: Եւ մինչ միւս ընկերները արթնանում, պատրաստուում և խմբի էին բաժանում, նա արդէն դիրք բռնած կուսելիս է լինում թշնամու դէմ. բայց անողորմ գնտակը ուրտեղից որ է ծակում է նրա գանգը ու անցնում: Փոքրիկ ֆէդային իր անմեղմելի թափին մէջ՝ վար է գլորուում, նահատակ...

ՄԻՄՕՆ ՊՕՂՈՍԵԱՆ.—Սա Խնուսի Խալիլ-Չաւուշ գիւղից էր և ամենահարուստ ընտանիքի զաւակ: 15 տարեկան էր տակաւին, երբ մասնակցում էր Համբարձում Պոյաճեանի գործունէութեան: Բոլոր յեղափոխական անհատներին ու խմբերին, որոնք պէտք է Խնուսից անցնէին, նա էր ընդունում, պատասպարում ու ճամբայ գցում: Մի անգամ մի քանի ընկեր-

ներով ընդհարում ունեցաւ Զիբրանցի աւազակների հետ, որոնց յաղթեց և հալածեց: Իր կուսելու ընդունակութիւնների պատճառով՝ մեծ յարգանք էր վայելում քրդերից, որոնք նոյնիսկ իր անունը լսելիս դողում էին: 1895 թւին ևս մի ընդհարում ունեցաւ Հաջի-Հայդար-Շէյխի հետ, որին և սպանեց: Այնուհետև Սիմոնի համար դժւար եղաւ, թշնամիների պատճառով իրենց գիւղը մնալ ուստի պարտաւորեցաւ ընտանիքով փոխադրել Արսու գիւղը: Ծանօթացաւ Հրայրի հետ և նրա զինուորներին միանալով, սկսեց այս կամ այն յանձնարարութեամբ շրջել Խնուսի գիւղերը. յաջողեց մի քանիսին շատ լաւ զինել, որոնք 1895 թւի կոտորածների ժամանակ մեծ ինքնապաշտպանութիւն ցոյց տւին քիւրդերի և թիւրքերի դէմ: Այդ նոյն կոտորածների ժամանակ՝ Սիմոն մի զինուած խմբով փոփոխակի օգնութեան հասաւ Ելքիս, Քարքիկ, Հարամիկ և ուրիշ գիւղերի, որոնց պաշտպանեց թէ կոտորելուց և թէ թալանելուց: Կոտորածներից վերջ վերադառնում է տուն: Գիւղի աղան, որ շատ լաւ էր ճանաչում Սիմոնի ամեն մի քայլափոխը, ձերբակալել տւեց նրան, իբրև Հաջի-Հայդարի սպանողին, և Կարին ուղարկեց, ուր երեք տարի մնաց բանտարկած:

Ազատելուց յետոյ նա դարձեալ գտաւ Հրայրին, դարձեալ շարունակեց նախկին գործունէութիւնը: Տէր-բորի է ենթարկում սեփական ձեռքով թաթուղի մատնիչին, որ իր հօրեղբօր տղան էր, Տիգրան անունով: Մասնիչի արիւնը թափելուց յետոյ, ընկերական պարտականութիւնը կատարած՝ քաշուում է Սասուն: Այնտեղ մասնակցեց կուրի համար լինելիք նախապատրաստութիւններին և ապա երբ սկսեց կուրի փոթորիկը, անվախ նետեց նրա մէջ: Կռիւներից վերջ գեռու հետ վերադարձաւ դաշտ և նրա հետ էլ սպանեցաւ պատմական գետնափորի մէջ:

(Կը շարունակվի)

Թ Ե Ր Թ Օ Ն

Գ Ա Շ Ն Ա Կ Ց Ո Ւ Թ Ե Ա Ն

Բ.

Մայր-երկրի լեռները թախիճը կը պարուրէ ու հովիտները այրիացած են Երզնէ, ու Խոտե՛րը դառնացած ին Արիւմէ՛ն ու Գառնուկները կը մեռնին սովէն, իր Իաշտե՛րը թշնամի՛ն կը հծծէ ու Տէրերը սև հաց ու արմատ միայն կուտեն ու ամոնց Ապրիլը անգո՛ւթ հեգնութիւնն մ'է գերիլ՝ չարքաշ Կեանքի՛ն հանդէպ... Իսկ մեր տուններուն մէջ, տուններէն դո՛ւրս ու տուններուն կից Գերեզմաններ, Գերեզմաններ, Գերեզմաններ...

Ու հո՛ն կամ շատ Մայրեր, որ կուրացած են Զաւակները ողբալէն, Եւ հո՛ն խմբեր հարսմերո՛ւ՝ խենթացած ամուսիններու Կարօտէ՛ն, հայրեր՝ կամ ընկերներ՝ հացի՛ համար թշնամի՛ն Ոտքերը լուսցո՛ղ Եւ աստղերու չափ Որբեր, որ Մոխիրներուն մէջ կը մեծանան...

Սակայն, հայր, Բոլո՛րն ալ Կամքի՛դ առաջ երկիւղածութեամբ կ'սողօթեն՝

Գիտակցելով, որ իրենց Արցունքը Անձրե՛ն է վաղուան հայրենիքի Արտերուն, ու իրենց Կուրութիւնը՝ լուսաշող Առաւօտները ապառնի Օրերուն, Իրենց Արիւմէ՛ն է որ պիտի ամտառուին Կաղնիները քաղաքակրթութեան, ու իրենց հալածանքի՛ հողմերէն է որ պիտի հալին Սառոյցները բարբախտութեամբ...

Ու կը քալեն Արիւմի գետեզերքներէն մահաբոյր՝ Յաղթամա՛կը յուսալով:

Քե՛զ կը յուսամ անապատները Տրոմուկեան՝ ու հողմերը հառաչանքի՛ն, Քե՛զ կը յուսամ սահմանները Արիւմի՛ն ու տափաստանները Մոխիրներուն,

Քեզ կը յուսամ հորիզոնները Թշուառութեամբ ու սահմանները Տամշամքի՞մ,
 Քեզ կը յուսամ պատուհանները Սպասումի՞մ ու դուռները Այցի՞մ,
 Քեզ կը յուսամ երգիքները Սուգի՞մ ու սէմերը Հրածեշտի՞մ,
 Քեզ կը յուսամ Օջախները թափուր ու Փարախները ամհօտ,
 Քեզ կը յուսամ առաւօտները Տառապամքի՞մ ու իրիկումները Տարակուսամքի՞մ,
 Քեզ կը յուսամ ցորեկները Ոճիւրի՞մ ու գիշերները Արհաւիրքի՞մ,
 Քեզ կը յուսամ ծամբամները արայի ու Դաշտները ամաշակ,
 Քեզ կը յուսամ երգերը Բամտերո՞ւմ ու աղաղակները Կախաղամներո՞ւմ,
 Քեզ կը յուսամ Ոսկունքները Տնամկներո՞ւմ ու աղօթքները Որբերո՞ւմ,
 Ու Քեզ կը յուսայ Մայր-ձողը գաւկըններուդ հպարտ Գերեզմաններով...
 Ձի Քեզի հետ եմ շփոքները Արդարութեամբ ու պատգամները Խաղաղութեամբ,
 Քեզի հետ եմ ըմբիշները Փառքի՞ ու հսկաները Ամձուրացուսի՞,
 Քեզի հետ եմ քիւրերը Իրաւամարտներո՞ւմ ու հարիւրակները Ահաբեկիչներո՞ւմ,
 Քեզի հետ եմ վարդերը Կոկո՞ւմ ու շուշամները Հրաշափա՞ն,
 Քեզի հետ եմ օրհնութիւնը Մայրերո՞ւմ ու խրատոյսը Կոյսերո՞ւմ,
 Քեզի հետ եմ արհաւիրքը Ուժի՞մ ու զարհուրամքը Մաքառումի՞մ,
 Քեզի հետ եմ ճամբաները Հերոսացուսի՞մ ու վայրկեանները Ամմահացումի՞մ,
 Քեզի հետ եմ ծիածանները Հաշտութեամբ ու տաղաւարները Սիրո՞յ,
 Քեզի հետ եմ ճիւղերը Գերմարդկայի՞մ ու ծրագիրները Սարսափի՞մ,
 Քեզի հետ եմ տարափները Գողակի՞մ ու հրդեհները Ռուբի՞մ,
 Քեզի հետ եմ աստղերը Փամփուշտի՞մ ու ամտառնօրը Հրացամի՞մ,
 Քեզի հետ եմ խոռվքը Ովկեանի՞մ ու ահահամզիստը Գերեզմանի՞մ,
 Քեզի հետ եմ խարոյկները Սուգի՞մ, ու հրաքուխները Վրէժի՞մ,
 Ու քեզի հետ եմ բոլոր այն Հայերը, որ գիտեմ մեռնիլ...

Իսկ Ջոկատներդ առջև կը քայլեմ Ստուերները իմկած Մեծ Ջաւակներդ՝
 Պայծառացեալ Ուսերում վրայ կրելով Տապաւանիդ փրկութեամբ...
 Հո՞ւ եմ ու միշտ ամոռն հետ Վիտօշի Բագէմներն ամմահ,
 Ամբկեցի Սերոբ-փաշա՞մ հայրական, Հրայրը պաշտելի ու Վահանը քաղցր,
 Քեռի՞մ ահաբեկու, Արաքօ՞ւ արիւնկակ ու Կարօ՞ւ ամձուրաց,
 Պետօները ցուլակամ, Ապրօ՞ւ աւարառու և Արամները կամազօր,
 Բաբկէ՞մն աղիւծասիրտ, Գնումի՞մ հպարտ ու Արտաշէսներն արի,
 Խա՞մը քաջամարտ, Նեվրո՞ւզն առնակամ ու Վաղարշակն ամվեհեր,
 Վազգէ՞մն ամվհատ, Նշա՞մը վսեմ, Գրգօ՞ւ իր Հարսո՞ւ,
 Կորկո՞ւտն արծուասիրտ, Քահաւանն հուժկու, Գարեգի՞մը վրիժառու,
 Առիւծ-Սերոբն իր Կորիւմներով, Կարասէֆէրեանցը վրիժախամծ ու Միքօ՞ւ ամզո,
 Գօլօշեանն ամվախ, Ազրիպասեանը վեհամեծ, Գուրգէ՞մը կրակոտ,
 Յակոբը ճարտար, Սիւսօ՞ւնն ամձուր, Նշա՞մն ահաբեկիչ ու Նատօ՞ւ կտրիճ,
 Մայլօսանը մահատես, Եզրիպտացի՞մ ժիր, Երկա՞թը ամսամծ,
 Կրետացի՞մ արթում, Սեմալի Կրպօ՞ւ կուռ, Աստո՞ւրը մահախոյզ,
 Որսորդ Գէորդը մշամառու, Թորգո՞ւմը սրտոտ, Ախպէ՞րն ամբեկիւղ,
 Վարդեմիսցի Մուրա՞տը ռազմիկ, Թէրփէթող Սարգի՞սն արիւնախում և Մշեցի Եղօ՞ւն գահավէժ,
 Ուտուրցի Յարութի՞մն ամձուր, Կէլիկիւզամցի Չաթօ՞ւն ժայտեղէն, Մշեցի Տիգրանն ամխոռն,
 Մուշեղը ահրի, Մրա՞ւմ յառաջապահ և Ստեփանեանցը քաջ,
 Բաղդէ՞մ արիւնաբեր, Խորէ՞մն ըմբիշ, Արա՞ւմն ու Արտե՞մ,
 Շերօ՞ւն ու Ռաշօ՞ւն, Մուքօ՞ւն ու Պօղօ՞ւն, Մխօ՞ւն ու Գալօ՞ւն

Ըսի թէ՛ Դրօշակներդ տակ Մահը քաղցրութիւնն ումի Ծմունդի՞...
 Եւ ահա այդ Մահը եղաւ Արգամողը Զու հսկայական Ջաւակներդ ամհամար,
 Որոնք Մաքառումներէ՞մ, Ընդհարումներէ՞մ ու Յաղթանակներէ՞մ այսօր աւելի հօրացա՞՛ծ,
 Պահակ եմ կեցած Գահի՞դ շուրջը և Հրամաններդ կը ծարաւիմ...

ՎՏԱՐԱՆԻԻ

Ք Ա Ղ Ա Ք Ա Կ Ա Ն Տ Ե Ս Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

ՅՈՅՆ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹԻԻՆԸ

Բօլգարիայում տեղի ունեցած Հակա-յունական ցոյցերը, անհամակրելի և աններելի, շարունակում են փրփրել յոյն երիտասարդութեան այլ և այլ խմբերը: Դա «կրակի վրայ իւղ ածելու» մի նոր աւիթ է, բանի որ «Մակեդոնական հարցը», առանց այդ էլ մեն-մենակ սրում, լարում էր երկու կողմերի յարաբերութիւնները, ստեղծելով մի ծանր վիճակ, կատարելապէս աննպաստ՝ հ ա մ ե բ ա շ ի ձեռնարկների համար: Պարիզում հրատարակող «Հելլենիզմ» երկշաբա-

թաթերից, օրգան յունական մի որոշ խմբակցութեան, անզուսպ մղումն է տալիս հակա-բօլգարական քաղաքականութեան և զգացումներին, և իր ոգևորութեան մէջ կատարելապէս մոռանում է, որ Մակեդոնիայի, ինչպէս և յոյն-բօլգարական շահերը թագնւած են ոչ թէ երկու ազգերի փոխադարձ ատելութեան և մրցման, այլ նրանց ներգաշնակ, համերաշխ և բարեկամական գործակցութեան մէջ: Մենք շատ անգամ առիթ ենք ունեցել հարւածելու այն տգեղ, վայրենի ցոյցերը, որոնք տեղի ունեցան բօլգարական իշխանութեան սահմաններում, ուղղած յոյն ազգաբնակչութեան դէմ, ինչպէս և այն փոխադարձ ատելութեան փաստերը, որոնք տեղի են ունեցել և ունենում են Մակեդոնիայի սահմաններում, փաստեր, որոնք դարձնել

են յոյն ու բալթիկ պոլիտիկոսների ձեռքով, հետո յեղափոխական շրջանների տրամագրութիւններէց: Ասկայն այդ տեսակ փաստերը չը պիտի կարողանան մեզ մոռացնել տալ՝ որ դրանք անցողական երևոյթներ են, որոնք ե՛րբէք և ոչ մի դէպքում չը պէտք է նսեմացնեն համերաշխութեան հիմնական գաղափարը, միակ պատանդանը, որի վրայ պէտք է հիմնել հակասուլթանական կռիւը թէ Բալկանում և թէ Փոքր-Ասիայի մէջ:

Տարաբախտաբար, այդպէս չեն մտածում յոյն մտաւորականութեան բոլոր շրջանները, և երիտասարդական շատ շրջաններ իրենց քաղաքական դաւանանքն են դարձրել ազգայնական ատելութիւնը, որը ոչ թէ միայն հակակրիւի է, այլ և անմիտ ու անգործնական Բալկանեան ժողովուրդների այժմեան պայմաններում:

Միակ մեթիթարութիւնը այդ տխուր իրողութեան հանդէպ՝ այն է, որ դասական սքանչելի երկրի նորագոյն սերունդի մէջ փոքր աւ փոքր, բայց լուրջ հաւատով, երևան են գալիս գաղափարական նոր շրջաններ, որոնք վճռել են անպատճառ հաշտութեան և համերաշխութեան կամ ուրջ հաստատել երեկեան անհաշտ թշնամի և քինապահ կողմերի մէջ, յանուն այն քաղաքական ծրագրի, որի նպատակն է՝ խել սուլթանների ձեռքից Կ. Պոլիսը և յանձնել նրան նորագոյն քաղաքակրթութեան: Մինք ողջունում ենք այդ նոր ծիւղերը:

ԹԻԻՐԲԻ ԿՕՄԻՏԵԻ ՍՊԱՌՆԱԼԻԲԸ

Սուլթանի վերջին կարգադրութիւնների առիթով՝ «Միութեան և պրոգրէսի Օսմանեան կոմիտէն» հրատարակել է թիւրքերէն մի շրջաբերական, հետևեալ բովանդակութեամբ.

«Հակառակ այն հաւաստիքներու, որոնք Լ՛ըԼԿԵԳ պալատին կողմէ կը տրուին, Լ՛բղիւ-Համիդը կը տառապի «Մահաւան հիւանդութեամբ»: Շէրիի օրինագրքերը «Մահաւան հիւանդութիւնը» այսպէս կը սահմանեն: «Հիւանդութիւն մը, որ մահաւան կը յանգի. այնպիսի ախտ մը, որ անդադար շարունակելով՝ ամբողջ տարի մը չը լրացած իր ենթական կը սպաննէ»: Ահա այսպիսի հիւանդութենէն բռնեողներն՝ ըստ շէրիի և քաղաքային օրէնքներու՝ զրկւած են իրենց սեփական կալածքներու և շարժական ստացւածքի մէկ երրորդէն աւելին ուրիշին փոխանցելու, նւիրելու և կտակելու իրաւունքէն: Եթէ օրէնքի այս տրամադրութիւնը չը գործադրուի Աբդիւլ Համիդի նկատմամբ, որ կը գտնուի «Մահաւան հիւանդութեան» պարագայի մէջ, այս պարէն օրինակը պէտք է տարածուի մէկ կամ երկու ժառանգորդներէն՝ միլիոնաւոր ժողովուրդի վրայ, մէկ երկու տունէն՝ ամբողջ կայսրութեան վրայ:

«Ինչ որ ալ լինի իսկական պատճառը, ամբողջ աշխարհին ծանօթ է, որ Օսմանեան կայսրութիւնը սուլթան Համիդի անձէն կախում ունի: Միթէ կարելի է, որ հիւանդ մը, որ իր սեփական աննշան ստացւածքն անգամ ուրիշին փոխանցելու կամ կտակելու իրաւունքէն զրկւած է, ընդարձակ կայսրութեան գոյութեան աղբիւրներէն մէկ մասը իբր նւէր մէկու մը բաշխելու

կամ իբր մենաշնորհ այս կամ այն անհատին ընծայելու իրաւունքն ունենայ: Անշուշտ ո՛չ: Շէրիաթն և օրէնքը բացարձակապէս կը հակառակին այսպիսի իրաւունքի մը: Եւ այսպիսի աւերիչ մենաշնորհ մը, այսքան ամօթալի տիրապետական իրաւունք մը, չը կրնար պատկանիլ ոչ միայն հիւանդի մը, այլ աշխարհի ամենակարող վեհապետի մը անգամ:

«Աւստի սա ստոյգ է որ մտաւոր ապագայի մը մէջ, մեր ազատագրութեան ժամուն, մեզի կը վերապահենք այս վերջին երկու ամիսներու ընթացքի մէջ տրւած բոլոր մենաշնորհները օրինակուրդ չը ճանչնալու բացարձակ իրաւունքը: Օսմանեան ժողովուրդը պիտի գիտնայ յարգել տալ, որոշ ժամանակին, այս իրաւունքը, որ կը տրուի իրեն Շէրիի և քաղաքային կրկնակի օրէնքներով: Աւստի ապագայի մէջ որեւէ առարկութեան կամ վէճի տեղի չը տալու համար, այժմէն իսկ կը յայտարարենք, որ Օսմանեան ազգը Աբդիւլ Համիդի «Մահաւան հիւանդութեան» ընթացքի մէջ տւած արտօնութիւններն ու մենաշնորհները չը պիտի ընդունի»:

Անկասկած: Օսմանեան կայսրութեան թագակիր Աւագակապետը, որ 30 տարուց ի վեր գողացել և նւիրել է ինչպէս իր քիմքն է ցանկացել, — արժանի է այդ սաստին, լինի դա Շէրիաթի համաձայն, թէ բղխած պետական պարզ նկատումներէց: Սակայն ո՛վ պիտի իրագործէ այդ սպառնալիքը, այդ սքանչելի նախազգուշացումը: Օսմանեան ժողովուրդը — Նա անպատրաստ է: Օսմանեան յեղափոխութիւնը — Նա անկազմ է: Երիտասարդութիւնը — Նա գոյութիւն չ'ունի: «Միութեան և պրոգրէսի կոմիտէն»...

Ժամանակ է, որ Օսմանեան քաղաքական բոլոր կոմիտէները, չափաւոր թէ ծայրայեղ. վայր դնեն թղթի — սպառնալիքի սիստեմը, զգան, որ այդօրինակ սաստերը ոչ միայն Համիդին, այլ Ստամբուլի ոստիկանապետներին անգամ սարսափ չեն ազդում, կազմակերպւեն, կանգնեն մարտական հողի վրայ, յեղափոխական դրօշակի տակ, և լսելի դարձնեն իրենց ոտնակոխ ժողովրդի կամքն ու աղերսը...

Այդ ժամանակը վաղուց է եկել — բայց մեր թիւրք գրացիները չեն տեսնում, չեն գիտակցում...

ԱՄՍԱԼՈՒՐԵՐ

Յունւարի 20-ին ծընելում կազմակերպւեց հրապարակական յոյց՝ նւիրած Պետերբուրգի յունւար 9 | 22-ի դէպքերի տարեդարձին: Յոյցի նախաձեռնողներն էին ժընեվի Սոցիալիստական ընկերութիւնը և Սենդիկային խըմբերը, ուսու Սոցիալիստ-յեղափոխականները, Սոցիալ-դեմոկրատները, Լ. Յ. Գաշնակցութիւնը, Փրանսիական, Իտալական և գերմանական սոցիալիստական կազմակերպութիւնները: Հանդիսաւոր զնացքից յետոյ՝ տեղի ունեցան ճառախոսումներ: Բայցի այլ և այլ կուսակցութիւնների ներկայացուցիչներէց՝ խօսք առան Մարսել Զէմբա, պատմաւոր Փրանսիական պարլամենտի, Էդուար Միլէօ, պրօֆէսոր Ժընեվի համալսարանի, և Միք, սոցիալիստ-ժողովրդի ունեւոր բանաձեւով յայտնեց՝ «Զերմ համակրանք Ռուսաստանի քաջարի ժողովուրդներին, որոնք կոււում են իրենց քաղաքական և տնտեսական ազատութեան համար»:

Հոսմի մէջ սկսած է հրատարակումը մի նոր օրգանի, «L'Italia all'Estero» անունով, ներկած արտաքին քաղաքականութեան հարցերին: Հայ կազմակերպիչները այնտեղ պիտի գրաւէ կարևոր տեղ՝ ղեկավարութեամբ մեր մի քանի իտալացի բարեկամներին:

Կովկասեան կառավարութեան հալածանքը դաշնակցական լրագրներէ դէմ յարածուն է.—տասն ամսայ ընթացքում խափանեցին չորս օրգաններ՝ «Յառաջ», «Ալիք», «Չանգ» և «Երկիր», մի փաստ, որ է հարկէ, երկար կեանք չէ խոտանում նրանց այժմեան յաջող «Ժամանակին»:

Մեր Ֆրանսիացի բարեկամները, լաւատեղեակ Ֆրանսիական կառավարութեան արամադրութիւններին, վստահօրէն հաւատացնում են, որ ռուսական նոր փոխառութիւնը Ֆրանսիայում չի թոյլատրէ: Կէտմանսօր մինիստրութիւնը յայտնել է Ցարի շրջապատին, որ նոր փոխառութիւնը կարող է կնքել միմիայն Գոմայի միջոցով:

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԱԿԱՆ ԱԶԴԵՐ

Հ Ա Շ Ի Ե Կ Շ Ի Ռ

Դեկտեմբերի վերջին ուղարկեցինք Դաշնակցական մարմիններին Արևմտեան Բիւլո—«Դրօշակի» խմբագրութեան տպած հաշվեկշիռը՝ 1904, 1905 թւերի և 1906 թւի առաջին կիսամեակի: 1904—1906 թ. Ընդհանուր հաշվեկշիռը, որ արդէն տպագրւած է, կ'ուղարկուի մարմիններին՝ Ընդհանուր ժողովի քննութիւնից և վաւերացումից յետոյ:

Հ. Յ. Դ. ԱՐՆԻՄՏԵԱՆ ԲԻՒՐՕ

Ա Ջ Դ

Թէև ժամանակին Հ. Յ. Դաշնակցութեան պաշտօնական օրգան «Դրօշակի» միջոցով (հոկտեմբեր և նոյեմբեր, 1906) հրաւեր էր ուղղւած դաշնակցական ըլլոր խմբերին ու ամհատներին՝ հասցնել Ընդհանուր ժողովին իրենց կարծիքները, այնուամենայնիւ մի քանի խմբեր, մասնաւորապէս «Կովկասեան Նախագծի» դէմ դժգոհութիւն յայտնողները, դեռ ևս հարց են տալիս, թէ կարո՞ղ են արդեօք իրենք ևս օգտուել այդ իրաւունքից:

Այս առթիւ հարկ ենք համարում շեշտել, որ հրաւերը վերաբերում է անխտիր ըլլոր դաշնակցական խմբերին, ուրեմն և նրանց, որոնք ըլլորքնով հանդերձ՝ «Կովկասեան նախագծի» դէմ, դուրս չեն գալիս կազմակերպութեան մէջ ընդունւած կանոնները սահմանից: Եւ նրանք, որոնք ձեռնպահ են մնացել միմեջ և հիմա և փափագ ունեն լսելի ամեն իրենց համոզումները, թող վստայեն օր առաջ ձեռնարկել իրենց ասելիքները և հասցնել Ընդհանուր ժողովին՝ պատշաճ մարմիններին կամ ընտրւած պատգամաւորներին միջոցով:

Հ. Յ. Դ. ԱՐՆԻՄՏԵԱՆ ԲԻՒՐՕ

Կովկաս

Ն Ի Ի Ր Ա Տ Ի Ո Ի Թ Ի Ի Ն

Աստղաստիկանի Կեդ. Կամիսէն

ԳեՏԱՓԻՅ № 1 հանգանակութեան քերթով՝ Ա. Ա. Վ. 100 դրամ Բ. Վ. 100, Մ. Յ. Խ. 500, Ն. Պ. 150, Յ. Պ. 50, Կ. Ա. 150, Խ Յ. 100, Մ. Ա. Ե. 100, Ա. Ա. 50՝ Ռ. Ա. 50, Ա. Պ. 50, Յ. 50, Տ. Թ. Ա. 30, Մ. Ղ. 20, Ե. Ա. 150, Կ. Գ. 50, Մ. Տ. Ա. 20, Վ. Խ. Յ. 20, Բ. Ա. 150՝ Բնկ. Պ. 100, Պ. Մ. Շ. 20, Մ. Գ. Բ. 5, Կ. Տ. Մ. 10, Ա. Գ. Ա. 30, Յ. Ե. Յ. 50, Գ. Տ. Կ. 30, Վ. Յ. 60, Ա. 40՝ Ն. Գ. Տ. Յ. 20, Յ. Կ. Տ. Յ. 20՝ Գ. Ա. Մ. Ա. Մ. Ա. 50, Մ. Տ. Գ. 10, Լ. Գ. 30, Ե. Ա. Գ. 50, Մ. Ա. Ե. 50, Գ. Գ. 10, Յ. Խ. Գ. 20, Բ. Ո. Ա. Բ. Ա. Ա. Յ. Կ. 10՝ Մ. Մ. 20, Ա. Մ. 50, Ա. Գ. Յ. 50՝ Գումար 2665 դրամ:

ՄԵՆԱԿՈՒՄՅ 1906 Օգոստոս ամսում հետեւեալ խմբերից՝ Կայծակ անդամակաւորներ 40 դրամ, Չանգի ժայռ 60, Անոյե 28. 25, Պասանի 40: Գումար 168 դրամ 25:

1906 Ապրիլ ամսում հետեւեալ խմբերից՝ Չանգիժայռ 103. 80, Պասանի 70, Արսաւազը 100, Կայծակ 30, Անոյե 67, մի հարսանիքում հանգանակւած 43, Հարսանիքում հանգանակւած 37. 50: Գումար 451 դրամ 30:

1906 Մայիսին հետեւեալ խմբերից՝ Գուման 410. 40, Անոյե 38. 10, Կայծակ 62, Յաւաիկ 28, Չանգիժայռ 104. 10, Պասանի 29. 70, Ռազմիկ 50. 50, Չանգիժայռ խմբից Գեժ 47, Արսազից 15 անակի հաշիւերոյի առթիւ Գեժ 77. 15, Կայծակ և Անոյե խմբերից 15 անակի հաշիւերոյի առթիւ Գեժ 100, Արսազում և Բլուրում հանգանակւած № 63 քերթով 1264: Գումար 2110 դրամ 35:

ԱՒԱՐԱՅՐԻՅ 1906 Յունուարի №54 քերթով հանգանակւած՝ Ոմն 100, Սարգիս 20, Սոկրատ 30, Մարո 20, Ա. Ա. 20, ոմն. 12, Գարեգին 10, Վահագն 10, Սիմօն 10, Վասպուրականցի 20, Գրիգոր ման 10, Ռուբակ 10, Գալիլիացի 20, Կ. Պ. 20, Բաբա Բէն 10, Սեփանով 5, Գ. Մարգար 4. Հայրապէս Վ. Ե. 20, Առաքելեան 10, Սարիս Ա. Ա. 6, Պետրոս Ա. 10, Սուրէն 10, Կ. Մարգար 6, Մ. Մ. Օհան 12, Յակոբ 4, Օհան 4, Սարիս 10, Օ. Հայկուն 10, Դասու 6, Մ. Մ. Օհան 12, Յակոբ 4, Սարգար 12, Ասլան 6, Տիկիկ Եսայր 10, Մորու 15: Գումար 490 դ.: Անդամակաւորներ հետեւեալ խմբերից՝ Խան 182, Սերոբ-Փաւա 155. 50, Հայր 136. 50, Սուէ 121, Վարդան 34: Գումար 579 դրամ:

ՎԻՃԻ ԿՍՄԻՏԵՆՆ 1906 Յունուար 1-ից մինչեւ 31. Օգոստոսի: Հետեւեալ խմբերից՝ Շաւո 200 դրամ Կեռի 50, Խան 88, Անդրանիկ 76. 40, Աւետիսեան 51, Ծիածան 184, Վազգէն 74, Սերոբ փաւա 87, Փաւա 25, Սերոբ 15, Աղբիւր 670, Վազգէն II 14, Յոյս 486, Մուրատ 205, Կայծակ 92, Յառաջ 21, Մերի գիւղ Ծիւրակոյս 19, Վառօղ 15, Փարոս 17, Մարի 18. 50, Անառիկ գիւղ Անդրանիկ 38, Արծիւ 7. 30, Երասխ 15. 40, Դարբին 28. 75, Գալ: 9. 50, Վարդաշէն 26. 50, Թուման 25, Սէր 20, Փոխիկ 203, Արիս 705. Աւետի ման գալուց 1580, Բրիտանիա Միքայէլեանի հոգեհանգստի պսակ 160, Մարտիկ 60, Հին սպարապետից 65, Մ. Տ. Մ. Գեժ 20, Սերոբ խմբից Գեժ 6, Տ. Կարակից դոսեր հինգամեակի առթիւ 10, Չուլուս խմբից 18, Բաբգէն Սիւնի խմբից 12, Կերական դասասանից Ն. Յ. ից 150, 1905 թ-ի Կայծակ խմբի անդամակաւորներից 40, Նէր Պ. Բ. ից 10, Մի ներկայացուցիչ 236. 75, Նէր լեհացուց 50, Անդամակաւորներ 170, Նէրներ ստացած 43, Հանի՝ գիւղ 4 խմբից 83. 50, Նէր և տուգանք 33, Ծերպ գիւղ 9 խմբերից և Գեժ 64, Թնդանօք գիւղ 4 խմբերից 24. 80, Սար գիւղ 3 խմբերից 32. 25, Վանի՝ գիւղ 5 խմբերից 47. 65, Վարանդ գիւղ 5 խմբերից 84. 5, Սարահարս գիւղ 7 խմբերից 119. 25, Ալի գիւղ 5 խմբերից 46. 10, Բեղա գիւղ 4 խմբերից 16. 80, Լաոյ գիւղ 4 խմբերից 40. 20: Ընդհանուր գումարն է 13272 և 30:

Մ. Բ. Ի. Կ. Կամիսէն

1906 փետրուարի հաշիւ:
Համար 182 հոկ. նոյ. դեկ. 13 ռուբլի 50 կոպ. համար 186 հոկ. նոյ. դեկ. 12, Սոն գար 10. 50, նոյն 9, համար 14 նոյ. դեկ. 6. 65, համար 11 դեկ. 2. 85, համար 42 նոյ. դեկ. 3. 60, Մկոյից դեկ. 12. 90, Արապոյս մինչեւ յուն. 5. 85, նոյն յուն. 1. 50, Հրայր՝ հոկ. յուն. 13. 50, Օժ. լաւար նոյ. դեկ. 15, Օժ. ծալկա հոկ. նոյ. 12. 50, Արձագանի հոկ. դեկ. 18. 50, նոյն 13. 20, համար 5 յուն. 4. 40, համար 7 օժ. անդ. փէս. 2, համար 7 Տ. Ե. Գ-ից նոյ. դեկ. 8, համար 1 նոյ. դեկ. 8. 20, համար 5 նոյ. դեկ. 8. 50, համար 4 հոկ. նոյ. դեկ. 12. 60, համար 161 հոկ. նոյ. յուն. 43, համար 281 Համբիկ յուն. 18, Օժ. ան. Ա. Մ-ից յուն. 5, համար 191 Կոռնիկ սեպ. 7. 70, համար 192 Բողոք սեպ. 2, համար 193 Սօխակ սեպ. 5. 10, համար 195 Ալի սեպ. 11, համար 198 Արաւանի սեպ. 3. 40, Չնդան սեպ. 6. 30, Արաւս սեպ. 3. 60, Մասիս սեպ. 5. 40, Կոռնիկ փէս. 2. 20, Անի բ. խմբ. նոյ. յուն. 16, Ոսկի հոկ. նոյ, 19, Բնար նոյ. 8, Լոյս նոյ. դեկ. 16, Ճարպիկ դեկ. 5, Ոսկի օժ. անդ. քառից նոյ. 2, Ոսկի օժ. անդ. 2-րդ գուրից նոյ. 2, Ոսկի օժ. անդ. Կ-ից հոկ. դեկ. 3, համար 45 մինչեւ յուն. 2. 70, համար 15 մինչեւ յուն. 4. 75, Մոծակ յուն. 3, համար 16 յունիս, օգոս. 6, Հրաբոլս յուն. 5, Տօգօ յուն. 8, համար 13 մինչեւ յուն. 7. 60, համար 64 նոյ. դեկ. 7. 75, համար 86 նոյ. դեկ. 4. 80, համար 81 գլխից 2. 25, համար 87 նոյ. դեկ. 5. 10, համար 84 դեկ. 3. 50, համար 12 սեպ. 7. 10, Հարթ նոյ. 6. 40, Խաղիկ նոյ. 4. 45.

(Կը շարունակուի)